

quisitarum. Major supponitur ex dictis, capite decimo, quia ille actus, de quo agimus, non excedit physicas vires voluntatis, ideoque ad illum eliciendum non indiget in se alio principio. Quod etiam doctores, cum quibus disputamus, admittunt, ut ex relatione sententiae illorum constat, et ex sequentibus fiet evidentius. Minor autem expresse traditur a Paulo in citatis verbis: ideo enim recurrit ad creaturas et effectus Dei, ut declaret, illam cognitionem fuisse per naturam sine gratia, ut Patres intellexerunt, quos erudite congerit Bellarminus, libro quarto, de Gratia et libero arbitrio, capite secundo, et libro quinto, capite secundo.

15. Consonatque optime cum veritate hac aliud testimonium ejusdem Pauli, Actor. 14, ubi cum de Deo dixisset: *Qui in praeeritis generationibus dimisit gentes ingredi vias suas, subdit: Et quidem non sine testimonio reliquit semetipsum, benefaciens de caelo dans pluvias, etc.* Quod testimonium expendemus latius capite sequenti. Nunc solum advertimus, naturale testimonium creaturarum reputari a Paulo sufficiens ad excitandum hominem ad quaerendum aliquo modo Deum et aliquid boni praestandum. De quo testimonio Dei iterum subdit, c. 17: *Querere Deum, si forte attrahent eum, aut inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum, etc.* Quibus locis Chrysostomus et alii Patres de naturali cognitione et bona operatione illi conformi hae loca interpretantur.

16. Ultimo induci merito possunt ad hanc veritatem confirmandam verba illa Christi Matthaei, quinto capite: *Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis, nonne et Publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis?* Illis enim verbis significavit Christus, talem quidem dilectionem et beneficentiam esse bonam et per naturalem rationem et inclinationem fieri posse, quamvis non sit digna mercede, quia nec ex fide, nec ex gratia sit, ut ibi divus Anselmus, divus Thomas et alii expositores significant. Inter quos recte Maldonatus dixit, Christum non negare mercedem habituros, quicumque amicos diligunt, cum amicos diligere Charitatis sit, sed negare mercedem habituros, si ut Publicani tantum hoc faciant, id est, si non propter Deum, sed aut propter naturalem in amicos propensionem, aut propter utilitatem suam faciant: quia Deus non naturam, sed gratiam remunerat. Quod etiam significavit D. Thomas 2, 2, quaest. 27, art. 7, ad 1.

CAPUT XIII.

EAEDEM SENTENTIA CONCILIORUM AUCTORITATE COMPROBATUR.

1. *Duplex argumentandi ex auctoritate ratio assignatur.*—Tertio potest haec sententia suaderi auctoritate, ac definitionibus Ecclesiae. Est autem hic distinguenda duplex ratio argumentandi ab auctoritate. Una est quam vocant ab auctoritate negativa: alia est directe ostensiva. In hoc enim capite magis utemur priori argumentandi modo, quam posteriori, licet hoc etiam modo possint testimonia Conciliorum induci. Nam imprimis Concilia nullibi docent absolute, ad omnia et singula bona moralia opera necessarium esse speciale auxilium gratiae. Deinde, si in uno, aut alio loco indistincte loquuntur in aliis diserte declarant, de quibus bonis operibus intelligenda sint, quando indefinite loquuntur. Unde, ut urgentius sit argumentum, vocari potest, non solum ab auctoritate negativa, sed etiam a contrario sensu, aut ab illo principio, quod exceptio firmat regulam in contrarium, seu quod prohibitio, aut damnatio cum limitatione facta, indicat propositionem sine limitatione sumptam non comprehendi, sed potius eximi ab illa damnatione.

2. Sic igitur possunt ad hanc sententiam probandam loca omnia Conciliorum afferri, in quibus additur illa particula, *sicut oportet*, vel alia aequivalens. Ut est in Concilio Tridentino, sess. 6, can. 3, dicente: *Si quis dixerit, sine praeviente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut poenitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.* Non enim sine causa addita fuit illa particula, *sicut oportet*: quidquid enim per eam significetur tanquam necessarium ex parte actus, ut sit sufficiens dispositio ad justificationis gratiam obtinendam, et sive ibi sit sermo de justificatione pro sola infusione habitualis justitiae, sive pro tota serie justificationis, ab exordio ejus usque ad infusionem justitiae, certum est voluisse Concilium ab ea damnatione praeservare eos, qui dixerint posse hominem credere, aut diligere, sine auxiliis gratiae, non tamen ita, *sicut oportet*, ut justificationis gratiam obtineat. Imo supponere videtur, posse hominem id facere, alias limitatio illa et restrictio necessaria non fuisset. Dicit aliquis, posse quidem hominem credere, vel amare, sine

auxilio gratiae, alio modo, quam oporteat ad justitiam, eo tamen ipso, quod actus non est sicut oportet, esse malum et peccatum, si humanus et moralis sit. Hoc vero dici non potest, quia circumstantia illa, *sicut oportet*, quaecumque tandem illa sit, non est intrinsece necessaria ad moralem honestatem actus, ut est per se notum: ergo nec amissio illius per se et intrinsece reddit actum malum.

3. Deinde ad hoc pondero canonem primum ejusdem sessionis: *Si quis dixerit hominem suis operibus, quae vel per humanae naturae vires, vel per legis doctrinam fiunt, absque divina per Jesum Christum gratia, posse justificari coram Deo, anathema sit.* In quibus verbis supponit Concilium posse hominem habere aliqua opera per humanae naturae vires, vel per legis doctrinam, scilicet, solam et fine auxilio gratiae, ut dicebat Pelagius. Nam si ad legis doctrinam accedat gratiae auxilium, non est dubium, quin per talia opera possit homo justificari: At opera illa, quae supponit Concilium, posse fieri per naturae vires, aut legis doctrinam, non statim sunt mala, sed possunt esse bona ex mente et intentione ejusdem Concilii. Quis enim unquam dixit, posse hominem justificari per mala opera liberi arbitrii? Concilium autem in illo canone damnat Pelagium, qui id affirmabat de bonis operibus, per vires arbitrii, vel legis doctrinam factis: non autem damnat illum, eo quod aliqua opera talia fieri posse dicebat: imo hoc vel supponere, vel permittere videtur: sed in eo damnat, quod illa opera ad justificationem sufficere dicebat.

4. Et ad hoc confirmandum facit, quod in capite octavo idem Concilium exposuerat, ideo dici hominem gratis justificari, *quia nihil eorum quae justificationem praecedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur.* Ubi non censet, omnia illa opera esse mala, etiamsi absque fide vel gratia fiant, sed non esse justificationis merita. Et ideo in canone septimo damnat dicentes: *Opera quae ante justificationem fiunt quacumque ratione facta sint, vere esse peccata.* Qui canon evidenter concludit, si supponamus (ut supponunt auctores cum quibus disputamus), in hac doctrina et canonibus Concilii Tridentini intelligi nomine justificationis totam mutationem hominis a prima et remotissima dispositione, quae incipit a primo opere bono ex gratia facto; usque ad infusionem justitiae: ergo necesse est, ut fateantur, ante totam illam justificationem dari posse opus bonum: quia Tridentinum definit, non omnia talia opera esse peccata, et in

individuo inter peccatum et bonum opus non datur medium: ergo tale opus bonum non semper fit ex gratia, nam si ex gratia fit, non antecedit justificationem dicto modo sumptam, sed inchoat illam, ut iidem auctores profitentur.

5. Ad idem genus argumentandi pertinet canon sextus Concilii Arausiacani: *Si quis sine gratia Dei volentibus, credentibus, etc., non autem divinitus ut credamus, velimus, vel haec omnia, sicut oportet, agere valeamus per infusionem et inspirationem Sancti Spiritus in nobis fieri confitetur, etc.* Idemque fere habet, canone vigesimo quinto addendo similiter particulam, *sicut oportet*, quae cum additur, aperte insinuat alio inferiori modo non quidem malo, sed ad negotium salutis insufficiente, fieri posse opus bonum. Ita enim censeo hoc loco particulam illam, *sicut oportet*, esse interpretandam, scilicet, *sicut ad negotium salutis oportet*, sive id sit ad conferendam vel promerendam salutem, sive id sit ad iniciandum illam per quaecumque dispositionem: ergo si opus non sit hoc modo, *sicut oportet*, licet bonum sit, fieri poterit sine praevia Spiritus sancti inspiratione, aut saltem ex intentione Concilii non repugnat ita fieri. Simili modo facit canone septimo ejusdem Concilii dicentis: *Si quis per naturae vigorem bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitae aeternae, etc.* Ecce explanationem particulae *sicut oportet*: cum eadem cautione et limitatione additam, ne absolute de quolibet bono opere definitio illa intelligatur. Unde cum ibi allegat verbum Christi: *Sine me nihil potestis facere*, illud tacite exponit de opere ad salutem vitae aeternae pertinente. Et de simili cogitatione exponit verbum Pauli: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, etc.*

6. Utriusque autem loci expositio et tota haec limitatio seu determinatio boni operis, ex qua argumentamur, sumpta est ex doctrina Augustini. Ille enim in libro de Spirit. et lit., cap. 29, de operibus justitiae exposuit Christi verba, *sine me nihil potestis facere.* Et de Grat. et lib. Arb., c. 8, exponit de operibus, quibus aeterna redditur vita. Et lib. de Praed. Sanct., c. 2: *Quod pertinet (inquit) ad religionem atque pietatem de qua loquebatur Apostolus, etc., et lib. de Bono persever., cap. 13: Quod attinet ad pietatis viam et verum Dei cultum, non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Unde in epistol. 106, in principio, eundem modum loquendi servat, dicens: *Ita ut nisi adjuvet gratia, nihil pietatis atque justitiae, sive in opere,*

sive in voluntate habere possimus, et l. de Grat. et lib. Arb., c. 4, ait, cavendum esse ne propter defendendum liberum arbitrium, ad vitam et bonam conversationem, cui merces æterna debetur, adiutorio et gratiæ Dei locus non relinquatur. Hoc autem in aliis locis ita exaggerat Augustinus ut interdum significet, sine gratia et charitate non posse opus bonum fieri, ut in eodem libro de Grat. et lib. Arb., c. 18, ait: *Quidquid se putaverit homo facere bene, si fiat sine charitate, nullo modo fit bene.* Hæc vero et similia verba intelligenda sunt de bonis operibus, quibus æterna redditur vita, ut capite octavo dixerat. Unde hic bene operari, idem est, quod meritorie operari. Atque ad eundem modum videtur explicandus Augustinus, libro de Grat. Christi, c. 26, cum ait: *Quid autem boni faceremus, nisi diligeremus? boni, scilicet meritorii: nam paulo superius dixerat: Quæ bona merita tunc habere poteramus, quando Deum non diligebamus.* Unde post illa superiora verba subjungit: *Etsi Dei mandatum videtur aliquando a non diligentibus, sed a timentibus fieri, tamen ubi non est dilectio, nullum bonum imputatur;* utique ad meritum. Et ita videtur clarum ex his locis, per bonum opus intelligere Augustinum opus meritorium aliquo modo.

7. *Exponuntur quedam verba Augustini difficilia.*—Addit vero Augustinus in hoc ultimo loco quedam verba quæ rem obscuram reddunt: *Nec recte bonum opus vocatur* (scilicet opus sine charitate factum) *quia omne quod non est ex fide, peccatum est: et fides per dilectionem operatur.* Significat ergo omne opus, quod non est ex fide per charitatem operante, esse peccatum. At verba hæc ab omnibus catholicis sunt pie exponenda, nisi velint duos errores damnatos Augustino tribuere, videlicet, omne opus peccatorum fidelium vel infidelium, peccatum esse. Dicit ergo, *non recte vocari opus bonum,* non quia non sit, sed quia non habet conditionem convenientem homini christiano: vel certe, quia tale opus regulariter non est bonum, non quia esse non possit, sed quia homo est tam fragilis, ut si vel fide careat, vel ex illa non operetur, prava aliqua intentione, vel fidei non conformi operari soleat, et in hoc sensu accipienda est probatio Augustini: *quia omne quod non est ex fide, peccatum est:* id est, quod est repugnans vel alienum a dictamine fidei, quale ordinarie esse solet opus infidelis vel peccatoris. Quanquam locus ille Pauli habeat alium sensum, forte veriore, ut supra dixi. Quod autem Augustinus etiam illo loco

nihil aliud intendat, patet, quia post illa verba iterum subjungit: *Gratiam Dei, qua charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertineat, veramque justitiam fieri posse non dubitet, ubi eandem limitationem et restrictionem adhibet.*

CAPUT XIV.

PROBATUR EADEM SENTENTIA AUCTORITATE PATRUM.

1. *Duplex argumentandi modus, directe ostensivus vel tantum indirecte.*—Hic etiam distingui potest duplex modus argumentandi supra insinuatus, scilicet, directe ostensivus, vel tantum indirecte. Et quidem de hoc posteriori modo jam aliquid ex Augustino retulimus. Hic vero addere possumus multas alias Augustini locutiones, quæ in hoc sensu accipiendæ sunt. Nam, quæst. 2, ad Simplicianum circa initium, ait: *Non quis se arbitretur, ideo percepisse gratiam, quia bene operatus est, sed bene operari non posse nisi per fidem perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa admonitione motus ad fidem.* Ubi non negat, ante perceptam gratiam posse hominem aliquid moralis boni operari, sed negat posse ita bene operari, ut gratiam mereatur. Et de hoc modo recte operandi bene dicit, neminem posse bene operari, nisi per fidem perceperit gratiam. *Percipere autem gratiam* hoc loco, non intelligitur de perceptione per infusionem gratiæ habitualis sanctificantis, quia constat ex doctrina Augustini non esse necessariam hanc gratiæ perceptionem ad omne meritum alicujus gratiæ et quia statim dicit, incipere hominem percipere gratiam, cum incipit Deo credere, quod sæpe sit ante gratiam sanctificantem. Nec etiam *percipere gratiam,* est tantum accipere vocationem, seu tactum gratiæ prævenientis, quia fieri potest, ut post illum tactum vel vocationem, aliquis non incipiat credere Deo. Igitur, *percipere gratiam,* est acceptare vocationem, seu excitationem gratiæ, quod facere incipit homo, quando incipit Deo credere. Et ideo recte dicitur homo, non posse bene, id est, meritorie operari, donec per fidem perceperit gratiam. Atque ita ipsemet declarat paulo inferius dicens: *Nemo credit, qui non vocatur. Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens, quia merita fidei sequuntur vocatio-*

nem, potius quam præcedant; nisi ergo vocando præcedat miserecordia Dei, nec credere quispiam potest, ut ex hoc incipiat justificari et accipiat facultatem bene operandi utique meritorie, vel prout expedit ad vitam æternam, hanc enim facultatem accipit homo per vocationem. Atque eodem sensu ait inferius: Cui misericors erit Deus, ut eum vocet, misericors miserebitur ejus ut credat, et cui misericors fuerit, ut credat misericordiam præstabit, hoc est, faciet eum misericordem, ut etiam bene operetur. In eodem profecto sensu, id est, ut misericordiam operetur, prout oportet in ordine ad vitam æternam. Et ideo infert, neminem posse gloriari, quod per opera misericordiæ Deum promeruerit: quia ipsa opera misericordiæ sunt ex gratia illa, scilicet quæ aliquid apud Deum promereri possunt.

2. Eodem sensu accipiendum est, quod in epist. 143, circa finem idem Augustinus ait, loquens de fide, quæ per dilectionem operatur: *Sine qua et antequam omnino nulla cujusquam bona opera existimanda sunt: quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est.* In quibus verbis fateor (sicut in præcedentibus) sententiam esse facilem, rationem vero difficilem. Verum est enim, sensu explicato, talia opera non esse existimanda bona in foro Christiano (ut ita dicam) id est, ea bonitate, quæ ad vitam æternam conferat. Cum autem proxime additur, *quia quod non est ex fide, peccatum est,* in aliud extremum incidere videtur: nam inter peccatum et opus pietatis datur medium, bonum opus morale naturæ consentaneum: at Augustinus hoc medium agnoscere non videtur: nam ex uno extremo aliud probat. Ab omnibus autem est illa ratio, vel non admitenda, vel moderanda, ac pie explicanda, vel modo paulo antea dicto, vel certe, ut dicatur tale opus esse peccatum improprie, quia peccato conjunctum et in statu peccati et a gratia alienum, vel quia non est actus virtutis simpliciter atque ita latissime peccatum. Sic enim idem Augustinus, lib. 19, de Civit., cap. 25, virtutes, etiamsi propter se ipsas appetantur, si ad Deum non referantur, ait esse instantes et superbas, ac proinde, *Non virtutes, sed vitia judicanda esse.* Et lib. 4, contra Julianum, cap. 13, dicit, sine fide nullam esse veram virtutem. Quod explicans ait: *Recte admoniti sumus sic amare sapientiam, ut eam nobis thesaurizare avidissime cupiamus, atque ut nobis magis, magisque acquiratur, nec aliqua ex parte minuatur perferamus molestias et libidines refrenemus, etc.* Quod cum facimus, ideo

veram virtutem habemus: quia verum est propter quod facimus, id est, hoc naturæ nostræ consentaneum est ad salutem et veram felicitatem. Unde inferius infert: *Si ergo ad consequendam veram beatitudinem nihil prosunt homini virtutes, nullo modo sunt vere virtutes.* Quod late ibi prosequitur.

3. At vero interdum insinuat, ideo non esse veras virtutes, quia sunt peccata ex intensione pravi finis, vel omissione debiti finis. Sed hoc regulariter intelligendum est, non semper, quia non est absolute necessarium, ut infra ostendam. Et ita sensit de virtutibus Romanorum idem Augustinus, libro 1, de Civitate, capite decimo quinto et sequentibus. Aliquando etiam indicat, nullum esse bonum opus et sterile (quod dicebat Julianus), id est, non aptum ad meritum. At hoc intelligendum est de bono completo et integro, quod operantem constituit simpliciter bonum, sic enim inquit: *Fieri non potest, ut steriliter boni simus, sed bonum non sumus, quidquid steriliter sumus:* Et infra: *Nullo igitur modo homines sunt steriliter boni, sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali.* Itaque opus bonum potest esse sterile: homo autem bonus non potest esse sterilis, quia nemo sine fide et gratia potest esse simpliciter bonus: si autem homo habet fidem et gratiam, non potest non fructuose operari, si tamen ut talis est, operetur, quod moraliter loquendo, non potest non interdum præstare. Denique hac ratione, respiciendo ad personas displicet Augustinus, lib. 1. *Retract., cap. 3,* quod in libris de Ordine dixerit, *Philosophos non vera pietate præditos virtutis luce fulsisse.* Et libro de Continentia, in fine, dixit: *Continentiam sine fide, non esse veram continentiam, quoniam est peccatum.* Non enim hæc dicebat Augustinus, quia nullum honestum opus in his hominibus inveniri poterit, sed quia rarum erat et ideo veram et absolutam virtutem generare non poterat, vel quia tot peccatis, vel pravis intentionibus fœdabatur, ut vix purum inveniretur.

4. *Insignis locus.*—Constabit autem hoc evidentius, accedendo ad alium modum probandi ostensive hanc veritatem ex Patribus disserte distinguentibus inter duo genera boni operis, aut consentaneum tantum naturæ, vel fidei; in quo est insignis locus apud Augustinum, lib. de Spiritu et litter., cap. 27 et 28. Ubi, ut supra dixi, admittit verba illa Pauli: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt:* posse intelligi de gentibus per solas naturæ vires in ipsa suæ vitæ impietate ali-